

14.3.2014

Väkivaltainen ekstremismi Suomessa - tilannekatsaus 1/2014

1. Johdanto

Tämä on järjestyksessään kolmas väkivaltaisen ekstremismin kansallinen tilannekatsaus. Vuonna 2013 ilmestyi kaksi tilannekatsausta, tammikuussa ja syyskuussa. Tilannekatsauksen julkaiseminen perustuu kansalliseen toimenpideohjelmaan väkivaltaisen ekstremismin ennaltaehkäisemiseksi¹. Tilannekatsaus julkaistaan puolivuositain ja siitä vastaa sisäministeriön asettama poikkihallinnollinen väkivaltaisen ekstremismin ennaltaehkäisy kansallinen yhteistyöverkosto.

Tämä tilannekatsaus on teematilannekatsaus, jossa tarkastellaan itsenäisyyspäivän 2013 mielenosoituksen aikana syntyneitä väkivaltaisuuksia ja muita rikoksia. Tapahtuma herätti laajaa julkista keskustelua, jossa muun muassa esitettiin arvioita siitä, mitkä olivat mellakoinnin syyt ja mitä se mahdollisesti kertoo yhteiskunnallisesta muutoksesta. Tilannekatsauksen ja siinä esitettyjen arvioiden lähteenä on poliisin toiminnallinen tieto tapahtumaan liittyen. Tilannekatsauksen näkökulma on yhteiskunnallinen eikä tässä oteta kantaa tapahtuneeseen mellakointiin rikosoikeudellisesti tai sen perusteella tehdyn esitutinnan näkökulmasta.

Katsauksessa todetaan lisäksi edellisen tilannekatsauksen² jälkeen tapahtuneet muutokset väkivaltaista ääri-islamia koskevassa tilannearviossa. Muiden väkivaltaisen ekstremismin ilmiöiden tilannearviossa ei ole tapahtunut muutoksia. Nämä ilmiöt, joita aiemmissa tilannekatsauksissa on käsitelty, ovat äärioikeisto, ääriivasemmisto ja radikaalit vaihtoehtoliikkeet, väkivaltainen ääri-islam sekä yksinäiset toimijat. Tilannekatsauksessa tarkastellaan myös koko vuonna 2013 tapahtuneiden, väkivaltaista ekstremismiä ilmentävien rikosten määrää ja laatua Suomessa.

2. Itsenäisyyspäivän mielenosoitus 6.12.2013

Tampereella järjestettiin itsenäisyyspäivänä 6.12.2013 anarkistien organisoima yhteiskunnallista eliittiä ja epätasa-arvoisuutta kritisoinut Kiakkovierasjuhlat-mielenosoitus, jonka yhteydessä ilmeni mellakointia³. Seuraavassa tarkastellaan tapahtuman taustaa, tapahtumia ja väkivaltaisuuksien syntyyn vaikuttaneita tekijöitä sekä arvioidaan mielenosoituksen merkitystä väkivaltaiselle ääriivasemmistolaiselle toiminnalle tulevaisuudessa.

¹ ”Tavoitteena eheä yhteiskunta”, saatavilla sähköisesti osoitteessa http://www.intermin.fi/download/34402_282012.pdf. Toimenpideohjelmaa toteutetaan valtioneuvoston periaatepäätöksen sisäisen turvallisuuden ohjelmasta 14.6.2012 toimenpiteen 63 perusteella.

² Tilannekatsaus on saatavilla sähköisesti osoitteessa: http://www.intermin.fi/download/46677_Vakivaltainen_ekstremismi_Suomessa_-_tilannekatsaus_2-2013_FINAL.pdf?0a91dd5ca3b4d088

³ Kyseessä ei ollut varsinainen mellakka, vaan väkivaltaisia piirteitä saanut mielenosoitus. Tapahtumia ei myöskään ole tutkittu rikosnimikkeellä mellakka (RL 17:2) tai väkivaltainen mellakka (RL 17:3). Mielenosoitukseen liittyvästä ihmisjoukon väkivaltaisesta toiminnasta on kuitenkin perusteltua puhua *mellakointina*.

2.1 Mielenosoituksen tausta ja tapahtumien kulku

Ihmisten oikeus kokoontua ja osoittaa mieltään on perusoikeus, joka on turvattu perustuslaissa ja kokoontumislaisissa. Kokoontumislaisissa säädetään tarkemmin siitä, mihin toimenpiteisiin toisaalta mielenilmaisun järjestäjän ja toisaalta yhteiskunnan tulee ryhtyä, jotta mielenilmaisu saadaan järjestettyä kunnioittaen samalla osallistujien sananvapautta ja muita oikeuksia sekä yleistä järjestystä ja turvallisuutta.

Suomessa äärivasemmistolainen väkivalta ilmenee lähinnä mielenosoituksissa ja kohdistuu useimmiten poliisiin. Tällainen väkivalta pyritään oikeuttamaan synnyttämällä mielikuva siitä, että se alkaisi ns. tavallisen kansan spontaanina nousuna vallanpitäjiä edustavaa poliisia vastaan. Mielikuvaa tehostaa se, että poliisi joutuu ennemmin tai myöhemmin puuttumaan laittomuuksiin yleisen järjestyksen ja turvallisuuden takaamiseksi. Tilanteista tulee ikään kuin itseään toteuttavia ennustuksia. Kuten itsenäisyyspäivän mellakoinnin kulku osoittaa, väkivallan käyttö tällaisten mielenosoitusten yhteydessä on kuitenkin usein etukäteen suunniteltua ja tavoiteltua eikä siihen syyllisty mielenosoittajista tai muista läsnä olevista kuin pieni osa.

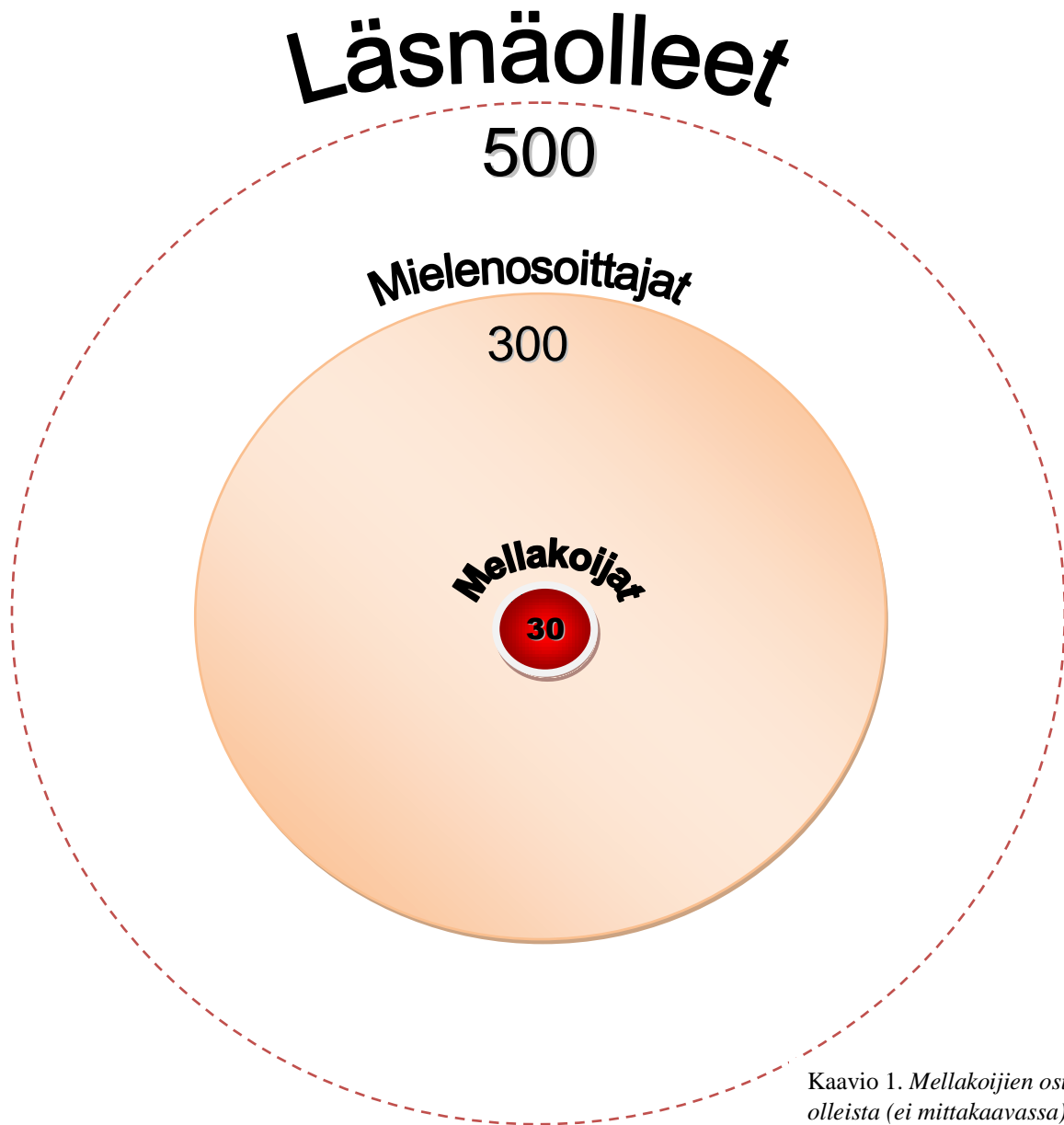
Vuoden 2013 itsenäisyyspäivän mellakointi oli omalla tavallaan jatkoa vuosituhannen alun Kuokkavierasjuhliin, jotka nekin saivat aikanaan väkivaltaisia piirteitä. Myös vuosien 2005–2010 vappuaaton mielenosoituksissa esiintyi vahingontekoja, poliisiin kohdistuvaa väkivaltaa ja jopa jonkinasteista mellakointia.

Kiakkovierasjuhlat-mielenosoituksen julkilausuttu sanoma liittyi poliittisen ja taloudellisen eliitin kritiikkiin sekä yhteiskunnallisen konsensuksen mielikuvan rikkomiseen. Samankaltaisia teemoja nostettiin esille aikanaan myös Kuokkavierasjuhlissa. Kiakkovierasjuhlien järjestelyistä vastasi pieni joukko anarkisteja ja muita äärivasemmistolaisia toimijoita. Tapahtuman organisoinut taho ei ollut mikään yksittäinen ryhmä tai järjestö vaan löyhä kapitalismia vastustavien aktivistien yhteenliittymä.

Mielenosoittajia paikalla oli noin 300 henkilöä. Heidän lisäksi paikalla oli myös lukuisia tapahtumaa sivusta seuranneita ihmisiä, minkä vuoksi mielenosoittajajoukko saattoi suurimmillaan näyttää jopa 500 hengen suuruiselta. Mielenosoittajien ehdoton enemmistö koostui rauhanomaisista aktivisteista ja muista kansalaisista, jotka eivät osallistuneet laittomaan toimintaan.

Ennen varsinaisen mielenosoituksen alkamista halukkaille jaettiin jääkiekkovarusteita, eri julkisuuden henkilöitä esittäviä naamioita sekä kirjallisia ohjeita mahdollisten kiinniottojen varalle. Tämän jälkeen mielenosoituskulkue lähti liikkeelle kohti Tampere-taloa. Kulkueen yhteydessä alkoi hyvin pian esiintyä häiriökäyttäytymistä ja vahingontekoja. Sorsapuistoon Tampere-talon läheisyyteen saavuttaessa häiriköinti kiihtyi. Muutamat mielenosoittajat repivät poliisin eristysaitoja paikoiltaan, ja poliisia yritettiin lyödä jääkiekkomailoilla ja muilla astaloilla. Lisäksi poliisia kohti heitettiin ilotulitteita ja pulloja. Laittomaan toimintaan ja mellakointiin osallistui aktiivisesti arviolta kolmisenkymmentä henkilöä.

Sorsapuistosta mielenosoituskulkue lähti kohti kaupungin keskustaa, jossa rikottiin mm. tavaratalon sekä pankkien ikkunoita, spray-maalattiin rakennusten seinä ja vahingoitettiin valvontakameroita, parkkimittareita ja kadulla seisoneita autoja. Kulkue pysähtyi Vanhan kirkon edustalle, jossa tilanne rauhoittui ja osa mielenosoittajista poistui paikalta. Tässä vaiheessa mielenosoitus vaikutti päättyneen. Paikalle jääneet henkilöt lähtivät kuitenkin uudelleen kohti Tampere-taloa. Sorsapuistossa tilanne kärjistyi jälleen mellakoinniksi, kun mielenosoittajat käyttäytyivät väkivaltaisesti poliiseja ja poliisihevosia kohtaan sekä vahingoittivat poliisiautoja. Tapahtuman uudelleen kärjistyttyä poliisi kehotti mielenosoittajia poistumaan ja alkoi tehdä kiinniottoja. Vähitellen tilanne rauhoittui ja mielenosoittajat poistuivat paikalta. Tapahtumien seurauksena otettiin säilöön noin 30 henkilöä. Rikosilmoituksia kirjattiin yli 30.

2.2 Levottomuuksien syntyyn vaikuttaneita tekijöitä

Julkisuudessa olleessa keskustelussa tapahtumia on pyritty selittämään muun muassa päihtyneiden nuorten häiriökäyttäytymisellä, anarkismin kannattajien kasvulla tai yhteiskunnallisella muutoksella ja protestimielialan laajalla lisääntymisellä. Poliisin tekemän arvion mukaan mielenosoituksen kärjistyminen mellakoinniksi oli kuitenkin seurausta useiden asioiden yhteisvaikutuksesta. Näitä kuvataan seuraavaksi.

Uusi areena. Vuosituhannen alun Kuokkavierasjuhlat hiipivät muutamassa vuodessa, eikä protestointi presidentinlinnan ympäristössä ole enää useisiin vuosiin saanut liikkeelle merkittävästi väkeä. Itsenäisyyspäivän vastaanoton järjestäminen poikkeuksellisesti Tampereella tarjosi äärivasemmistoaktiivisteille tilaisuuden elvyttää yhteiskuntajärjestystä kritisoiva itsenäisyyspäivän protestiperinne vuosien tauon jälkeen uudessa ympäristössä.

Mainonnan laajuus ja mediahuomio. Mielenosoitusta suunniteltiin ja mainostettiin muun muassa internetissä useiden kuukausien ajan. Tapahtuma sai myös huomiota etukäteen niin sanomalehdissä kuin tv-ohjelmissakin. Nuorisoon vetoava ja hauskaa kuvakieltä käyttänyt markkinointi onnistui herättämään kiinnostusta tapahtumaan sekä aktivistipiireissä että laajemmin nuorison keskuudessa. Aktiivinen mainostaminen ja mediahuomio lisäsivät tapahtuman osallistujamäärää, joka osaltaan loi edellytyksiä mellakoinnille.

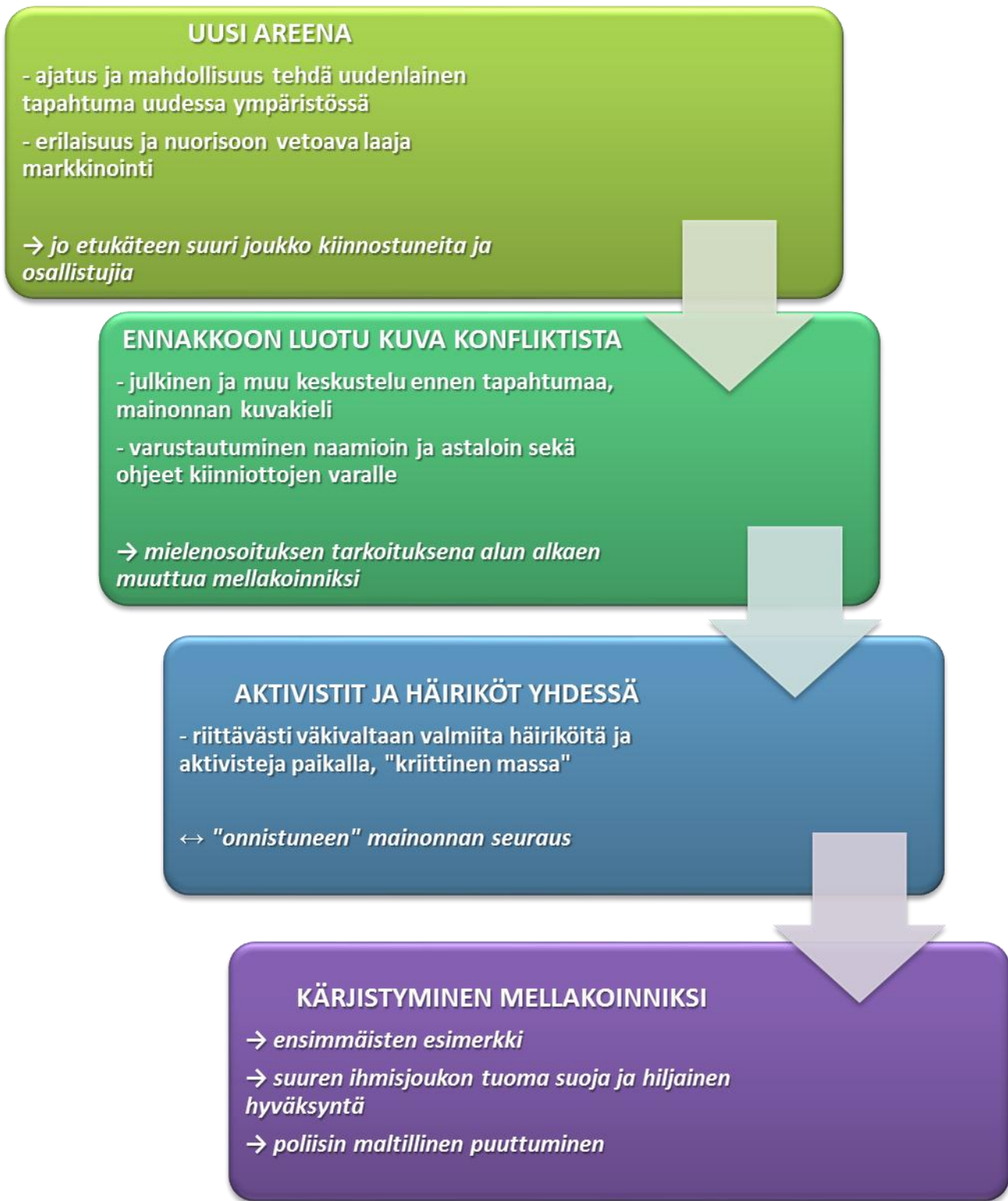

Mielenosoituksesta ennakkoon syntynyt kuva. Mielenosoituksesta muodostui ennakkoon kuva aggressiivisena ja konfliktihakuisena tapahtumana. Tämä ilmeni muun muassa tapahtuman mainonnassa, verkkokeskusteluissa ja osittain myös uutisoinnissa. Mielenosoituksen ei ollut tarkoituskaan olla rauhanomainen. Siitä ei tehty kokoontumislain mukaista ilmoitusta poliisille eivätkä järjestäjät suostuneet etukäteen neuvottelemaan poliisin kanssa. Sen sijaan he olivat varustautuneet välinein, jotka soveltuvat mellakointiin ja ohjeistivat osallistujia kiinniottojen varalta. Ennakkoon muodostunut konfliktihakainen luonne loi otollisen ilmapiirin levottomuuksien syntymiselle.

Aktivistien ja ei-poliittisten "häiriköiden" suhde. Mellakointia edistivät olennaisesti mielenosoitukseen saapuneet aktivistipiirien ulkopuoliset päihtyneet henkilöt, joiden osallistumisesta motivoi nimenomaan mahdollisuus häiriköintiin eikä niinkään tapahtuman poliittinen sanoma. Tällaisessa tilanteessa molemmat osapuolet hyötyivät; mielenosoituksen järjestäjät saivat tapahtumaansa häiriköintiin valmiita osallistujia, ja häiriköt saivat otollisen tilaisuuden mellakoida. Aktivistien ja häiriköiden yhteistyö on usein aiemminkin nähty piirre suomalaisten anarkistien järjestämissä mielenosoituksissa.

Joukkotapahtuman dynamiikka. Mellakoinnin käynnistyttyä mielenosoituksen ennakkoon luotu vastakkainasettelu toteutui käytännössä. Mielenosoittajien vastapuoleksi konkretisoitui poliisi. Tietyt mellakoinnin yleiset lainalaisuudet alkoivat vaikuttaa tapahtumiin. Ensimmäiset mellakoitsijat toimivat esimerkkinä, jota muiden halukkaiden oli helpompi seurata kuin itse aloittaa toiminta. Suuren ihmisjoukon tuoma suoja ja naamioituminen todennäköisesti vähensivät koettua kiinnijäämisriskiä, mikä alensi kynnystä häiriköintiin. Vaikka mielenosoittajien enemmistö ei osallistunut laittomuuksiin, se osaltaan mahdollisti mellakoinnin passiivisella läsnäolollaan ja hiljaisella hyväksynnällään.

Poliisin toiminta. Väkivaltaisiksi yltyvissä mielenosoituksissa myös poliisin toiminta vaikuttaa tilanteen kehittymiseen. Kiakkovierasjuhlissa poliisilla oli maltillinen taktiikka. Toisaalta se todennäköisesti vähensi mielenosoittajien provosoitumista mellakointiin. Toisaalta, kun häiriökäyttäytyjiä ei heti otettu kiinni, he saattoivat ylläpitää mellakoinnin ilmapiiriä ja syyllystyä toistuvasti laittomuuksiin. Kuten edellä todetaan, vain pieni vähemmistö, noin kymmenesosa mielenosoittajista, osallistui mellakointiin. Näiden aggressiivisesti käyttäytyneiden häiriköiden varhainen kiinniotto olisi mahdollisesti hillinnyt mellakointia. Poliisin tiukempi linja ja kiinniotot olisivat kuitenkin saattaneet provosoida mielenosoittajia vielä laajempaan vastarintaan. Kiakkovierasjuhlien kaltaiset joukkotapahtumat ovat osittain itseohjautuvia, omaa etenemisen kulkuaan seuraavia ilmiöitä, joiden kehittymistä ei ole mahdollista täysin ennakoida ja ohjata.

Kaavio 2. Tampereen mielenosoitusten kehittyminen mellakoinniksi.

Muut tekijät. Julkisuudessa on esitetty, että esimerkiksi yhteiskunnallisen ilmapiirin kiristyminen tai talouspoliittiset toimenpiteet olivat keskeisenä syynä mellakointiin. Viime vuosina on ollut otollisempiakin ajankohtia radikaalien liikkeiden lisääntymiselle, mutta toiminta ei ole käynnistynyt. Suomessa yhteiskunnallisen ja taloudellisen tilanteen vaikutukset ääriliikkeiden toimintaan ovatkin yleisesti ottaen olleet vähäisiä. Kiakkovierasjuhlassa oli enemmänkin kyse radikaaleille ääriivasemmistoaktivisteille avautuneesta otollisesta mahdollisuudesta järjestää ”suomalainen mellakka” – mielenosoituksen, humalajuomisen ja yleisten sääntöjen rikkomisen yhdistävä julkisuushakuinen joukkotapahtuma. Suomen mittakaavassa kyseessä oli epätavanomainen tilaisuus, mutta muualla Euroopassa sitä ei todennäköisesti katsottaisi mellakaksi. Vastaavanlaisia tapahtumia on järjestetty Suomessakin 2000-luvulla lähes vuosittain ja järjestettäneen myös lähitulevaisuudessa.

2.3 Vaikutukset radikaaliin ääriivasemmistoaktivismiin

Kiakkovierasjuhlat-mielenosoitus ja sen saama huomio saattavat lyhyellä aikavälillä motivoida anarkisteja uusien vastaavan kaltaisten mielenosoitusten järjestämiseen. Kokemusten mukaan yksittäisillä mielenosoitustapahtumilla ei kuitenkaan ole merkittävää laajempaa vaikutusta ääriilikkeisiin Suomessa. Suomalainen anarkisti- ja muu ääriivasemmistolainen toiminta on kokonaisuutena arvioiden edelleen pienimuotoista ja maltillista, ja sen arvioidaan säilyvän sellaisena myös lähitulevaisuudessa.

Vaikka kyseessä ei ole uusi ilmiö, mielenkiintoa Kiakkovierasjuhlissa herättää aatteellisesti sitoutumattomien keskeinen rooli varsinaisessa mellakoinnissa. Heitä tullaan todennäköisesti jatkossakin näkemään mielenosoitusten yhteydessä tapahtuvassa mellakoinnissa ja heidän määränsä voi vaikuttaa mellakoinnin laajuuteen. Tämänhetkisen arvion mukaan he eivät kuitenkaan joukkona ole sellainen, että he tuntisivat mielenkiintoa ääriivasemmistolaisista tai anarkistista aatemaailmaa kohtaan niin paljon, että he liittyisivät näihin liikkeisiin.

3. Väkivaltainen ekstremismi rikollisuutena

Väkivaltaiseen ekstremismiin liittyviä rikoksia arvioidaan tapahtuvan Suomessa varsin vähän. Tarkkaa tietoa ilmiöstä ei ole, koska tällaisia rikoksia ei tilastoida virallisesti eikä kyseessä ole oikeudellinen käsite. Poliisiammattikorkeakoulu laatii vuosittain selvityksen poliisin tietoon tulleesta viharikollisuudesta. Viharikoksessa motiivina voi olla uhrin oletettu tai todellinen kansallinen tai etninen viiteryhmä, uskonnollinen vakaumus, seksuaalinen suuntautuminen tai sukupuoli-identiteetti.⁴ Uusimman, vuotta 2012 koskevan, raportin mukaan poliisin tietoon tuli vuoden aikana kaikkiaan 732 viharikostapausta. Näistä rikoksista vain pienen osan arvioidaan liittyvän suoraan väkivaltaiseen ekstremismiin. Lisäksi jotkut ekstremismia ilmentävät rikokset, kuten ääriilikkeiden tekemät vahingonteot tai jäljempänä mainitut väkivallanteot kantäväestöä kohtaan, eivät puolestaan ole viharikoksia. Suojelupoliisi on havainnut vuoden 2013 jälkimmäisellä puoliskolla muutamia kymmeniä sellaisia rikoksia, joiden voidaan katsoa jollakin tavoin ilmentävän väkivaltaista ekstremismia.⁵ Kokonaisrikosmäärä on hieman alkuvuoden vastaavaa suurempi, mutta on syytä huomioda, että valtaosa rikoksista liittyy yhteen tapahtumaan, anarkistien itsenäisyyspäivänä järjestämään Kiakkovierasjuhlat-mielenosoitukseen. Tapahtuma kärjistyi mellakoinniksi ja siitä kirjattiin kaikkiaan yli kolmekymmentä rikosilmoitusta. Yleisin rikosnimike oli niskoittelu poliisia vastaan. Tapahtumasta kirjattiin myös useita virkamiehen väkivaltaisia vastustamisia sekä vahingontekoja. Kokonaisuudessaan vuonna 2013 kirjattiin alle sata rikosilmoitusta, joiden arvioidaan ilmentävän väkivaltaista ekstremismia Suomessa. Piilorikollisuuden eli poliisille ilmoittamattomien tapausten osuutta on vaikea arvioida. Mikäli ekstremistisiä piirteitä sisältävien rikosten ilmoitusaste vastaa muita väkivaltarikoksia, tapahtuu Suomessa vuositasolla korkeintaan muutama sata tällaista rikosta.

Muissa kuin itsenäisyyspäivän mellakoinneista kirjatuihin ekstremistisissä rikoksissa on pääosin kyse rasististen skinheadien tekemistä pahoinpitelyistä. Useimmiten rikoksen motiivi ei kuitenkaan ole rasistinen ja asianomistajana on kantäväestöön kuuluva henkilö. Rikosten taustalla ei näytä olevan laajempaa suunnitelmallisuutta, vaan kyse on tilannesidonnaisista, spontaaneista teoista. Tällaiset pahoinpitelyt ovat tyypillisiä äärioikeistolaiseen skinheadkulttuuriin liittyviä rikoksia.

⁴ Niemi, Jenni ja Sahramäki, Ina (2012): Poliisin tietoon tullut viharikollisuus Suomessa 2011. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 104.

⁵ Arvio perustuu poliisin tietoon tulleiden rikosten laadulliseen tarkasteluun, jossa on huomioitu muun muassa tekijät, tekotavat ja teko-olosuhteet. Tarkkaa tietoa ilmiöstä ei ole, koska tällaisia rikoksia ei tilastoida virallisesti.

4. Väkivaltainen ääri-islam

4.1 Muutokset edelliseen tilannekatsaukseen

Väkivaltaiseen ääri-islamiin liittyviä kansainvälisen tason ilmiöitä on nähtävissä Suomessa aiempaa enemmän. Tällaisia ovat muun muassa sosiaalisen median väkivaltaan kehottava propaganda ja ulkomailla toimivat radikaali-islamistiset mentorit, jotka pyrkivät vaikuttamaan muissa maissa asuviin henkilöihin lietsomalla vihapuhetta ja kehottamalla tukemaan terrorismiin kytkeytyvää toimintaa. Väkivaltaiseen ääri-islamiin liittyvän terrorismin uhassa Suomessa ei kuitenkaan ole tapahtunut muutoksia edelliseen katsaukseen verrattuna ja organisoituneen radikaali-islamistisen ryhmän Suomessa tekemän terroriteon riski on edelleen matala.

Pitkittyneen Syyrian konfliktin heijastevaikutukset näkyvät yhä vahvemmin Euroopan eri maissa. Myös Suomesta on aiempaa enemmän matkustanut eri motiivein toimivia henkilöitä Syyriaan. Tällaisia henkilöitä arvioidaan nyt olevan yli kolmekymmentä. Suuri osa heistä pyrkii hakeutumaan aseellisessa oppositiossa toimivien radikaaliryhmien riveihin. Verrattain suuren aseelliseen toimintaan osallistuvien henkilöiden lukumäärän myötä kasvaa myös riski Suomesta lähteneiden loukkaantumiseen ja traumatisoitumiseen taisteluissa. Eri ryhmien keskinäisiin välienselvittelyihin liittyvä kidnappausuhka on entisestään kohonnut. Vastapuolen haltuun joutuneita henkilöitä käytetään vaihdon välineenä omien taistelijoiden vapauttamiseksi tai muiden vaateiden esittämiseksi. Sodassa hankitut kokemukset ja sen traumatisoivat vaikutukset saattavat näkyä konfliktista Suomeen palaavan henkilön toiminnassa. Myös riski sellaisesta väkivaltaisesta radikalisoitumisesta, jonka seurauksena henkilö ryhtyy Suomessa rekrytoimaan muita, tukemaan kansainvälistä terrorismia tai itse käyttää väkivaltaa, kasvaa.